

Arş. Gör. Furkan Sabri ÖZGÜL

MEDENİ USÛL HUKUKUNDA
SONRADAN
DELİL GÖSTERİLMESİ

Arş. Gör. Furkan Sabri ÖZGÜL

MEDENİ USÛL HUKUKUNDA
SONRADAN
DELİL GÖSTERİLMESİ

ADALET YAYINEVİ
Ankara - 2025

ADALET BASIM YAYIM DAĞITIM SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

Medeni Usûl Hukukunda Sonradan Delil Gösterilmesi

Furkan Sabri Özgül

Hukuk Yayınları Dizisi – 4353

Birinci Baskı : Kasım, 2025

ISBN : 978 – 625 – 377 – 557 – 5

ADALET YAYINEVİ

Merkez

Strazburg Caddesi No: 10/B Sıhhiye-Ankara

Tel : (0312) 231 17 00

Fax : (0312) 231 17 10

İstanbul Şube

Mustafa Kemal Caddesi No: 60/C

(Anadolu Adliyesi Karşısı) Kartal-İstanbul

Tel : (0216) 305 72 81

Dağıtım

Strazburg Caddesi No: 17/B Sıhhiye-Ankara

Bursa Şube

Bursa Adliye Sarayı Zemin Kat Bursa

 : adalet.com.tr – adaletyayinevi.com

 : adalety@adaletyayinevi.com

 : facebook.com/adaletyayinevi

 : twitter.com/adaletyayinevi

Sayfa Tasarımı:

Bilgin Teren

Kapak Tasarımı:

Yasin Özbudak

Baskı:

ADA Matbaacılık Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

Ahi Evran OSB Mah. Anadolu Cad. No: 4/1 06935 Sincan/Ankara

Tel: (0312) 385 54 10

Sertifika No: 44093

*Bahr-i bî-pâyândır ilim, ancak bir zerredir vüs'atim,
Tek bir katre sunmaktır bu irfan bezmine niyetim.*

*Âcizdir idrâkiçün hem aklım hem kudretim,
Budur sa'y-ı pür-kusûrum, nâçizâne cür'etim.*

*Ki hamîrim nisyan ile, cümle acziyettir hilkatim,
Sehv-i kalem vâki ise, ola mazur cehâletim.*

*Bir leb-i teşneye merhem ola bu nâçiz hizmetim,
Hüsn-i kabul görmesi zîrâ, bu eserden yegâne ücretim.*

Furkan Sabri

ÖNSÖZ

Teksif ilkesinin doğal bir sonucu olarak Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 145/1, c. 1 hükmünde kanunda belirtilen sürelerden sonra delil gösterilemeyeceği öngörülmüştür. Kanun koyucu, sonradan delil gösterilmesi yasağı olarak da adlandırılabilir bu hüküm ile delillerin yargılamanın en başında ikame ve ibraz edilmesini ve bu suretle delillerin yargılamanın en başında toplanmasını amaçlamaktadır. Teklif ilkesi ve usûl ekonomisi ilkesinden hareketle öngörülmüş olan sonradan delil gösterilmesi yasağı ise bu yönüyle ispat hakkının süre bakımından açık bir sınırlandırılması mahiyetindedir. Delil ikamesi ve ibrazına ilişkin kanunda öngörülen sürelerin ve bu sürelerden sonra delil ikame ve ibraz edilemeyeceğini öngören yasağın mutlak ve kati suretle uygulanmasının ispat hakkı bakımından yaratabileceği sakıncaları bertaraf etmek adına HMK m. 145/1, c. 2 hükmünde belirli şartların sağlanması kaydıyla hâkimin izni ile sonradan delil ikame ve ibraz edilebileceğine ilişkin istisnai bir düzenleme öngörülmüştür.

Dört bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde ispat hukukuna ilişkin temel kavramlar, delil ikamesi ve ibrazı şeklindeki taraf usûl işlemlerine ilişkin hükümler incelenmiştir. Çalışmamızın ikinci bölümünde ise ilk derece yargılamasında sonradan delil gösterilmesi yasağı, bu yasağın kapsamı, bu yasağa ilişkin öngörülmüş sonradan delil gösterilmesi imkânı ve bu imkânın şartları tasrih edilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın üçüncü bölümünde kanun yolu aşamalarında yeni delil ikamesi ve ibraz meselesi incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın en nihayetinde ise sonradan delil gösterilmesi yasağının medeni usûl hukukundaki sair müesseseler ve özel durumlar ile ilişkisi inceleme konusu yapılmıştır.

Bu çalışmanın gerek konusunun belirlenmesinde gerek çalışmanın yürütülmesinde gerekse de nihayete erdirilmesinde emeğini hiçbir zaman esirgemeyen, yöneltmiş olduğum hiçbir soruyu karşılıksız bırakmayan, aksine ufuk açıcı yönlendirmeleri sayesinde çalışmanın bu aşamaya gelmesinde oldukça kıymetli katkıları olan, bizlerle yalnızca teorik hukuk bilgisi paylaşmakla kalmayıp bu bilgileri hayata ve tatbikata uygulamamızı sağlayacak engin bilgi ve tecrübelerini de bizlerle paylaşmaktan hiçbir zaman kaçınmayan ve bunların ötesinde en önemlisi bizlere nasıl dürüst, ahlaklı ve çalışkan bir hukukçu olunabileceğini her fırsatta gösteren, bu

suretle kürsü adabını bizlere öğreten ve asistanlarının en iyi şekilde yeti-
şebilmesi için her türlü çabayı göstermekten imtina etmeyen çok kıymetli
danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Abdurrahman KAVASOĞLU'na,

Tez savunma jürimde bulunarak bizleri şereflendiren ve oldukça
mutlu eden, yoğun çalışmalarının arasında bu çalışmanın incelenmesi ve
değerlendirilmesi sürecinde emeğini hiç esirgemeyen, çalışmamı titizlikle
ve hassasiyetle inceleyip savunmamda yapmış olduğu katkıları, öneri ve
tavsiyeleri ile ufkumu oldukça genişleten ve ilerleyen süreçlerde de her
türlü yardım kapısını bizlere aralık bırakan çok kıymetli hocam Doç. Dr.
Evren KOÇ'a,

Bu çalışmanın her sürecinde kapısını her daim bizlere açık tutan, ça-
lışmanın daha iyi yerlere gelebilmesi için her türlü emek gösteren, çalış-
manın konusuna ilişkin gerek ilgili kaynaklara gerekse de yargı içtihatla-
rına beni yönlendirerek çok kıymetli katkılarda bulunan, savunmama
katılarak değerli görüş ve önerilerini paylaşan çok kıymetli hocam Dr.
Öğretim Üyesi Ömer ÇON'a,

Çalışmanın kaleme alınması sürecinde inanılmaz huzurlu bir iş or-
tamı sağlayan ve desteklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen Süley-
man Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ndeki gerek tüm hocalarıma
gerek kürsü arkadaşlarıma gerekse de diğer asistan arkadaşlarıma ve her
türlü derdimi kendisine dert bilen bütün arkadaştan öte dostlarıma,

Çalışmanın son okumasını titizlikle yaparak kusurlarımı gidermeme
yardımcı olan can dostlarım Cengizhan KIRNIK, Yusuf Alperen KAPLAN,
Muhammet Mustafa KAYAPINAR ve Abdullah KILIÇ'a,

Hayatımın her aşamasında desteklerini benden hiç sakınmayan, bana
olan güvenlerini her daim derinden hissettiğim ve bugünlere gelmemde
hakkı ödenemeyecek emekleri olan çok kıymetli aile fertlerime,

Son olarak teşekkürü en çok hak edenin en çok akılda kalacak şekilde
en sonda belirtilmesi gerektiğini düşünmemden hareketle yalnızca bu tez
çalışması sürecini değil, bilakis bütün hayatımı güzelleştiren, hiçbir des-
teğini benden esirgemeyen, her adımında dimdik yanımda olan, derdini
kendime dert bildiğim ve derdimi kendine dert bilen fedakâr yoldaşım,
yol arkadaşım, bu hayattaki en değerli şansım, çok kıymetli eşim Dilara
Nihal ÇARIKÇI ÖZGÜL'e

teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
İÇİNDEKİLER	9
KISALTMALAR	17
GİRİŞ	19

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDENİ USÛL HUKUKUNDA İSPAT, DELİL İKAMESİ VE DELİL İBRAZİ

1. İSPAT KAVRAMI VE İSPAT YÜKÜ.....	25
1.1. Genel Olarak	25
1.2. İspat Hakkı, İspat Hakkının Hukuki Niteliği ve Kapsamı	28
1.3. İspatın Konusu	33
1.4. İspat Yükü (Objektif İspat Yükü).....	41
1.4.1. Genel Olarak	41
1.4.2. İspat Yükü Kurallarının Hukuk Dalları İçerisindeki Konumu	43
1.4.3. İspat Yüküne İlişkin Kurallar ve Özel Durumlar	47
1.4.3.1. İspat Yüküne İlişkin Temel Kurallar	47
1.4.3.2. İspat Yüküne İlişkin Özellik Arz Eden Durumlar.....	48
2. DELİL KAVRAMI, DELİL İKAMESİ (DELİLE DAYANILMASI) VE DELİL İKAME YÜKÜ	51
2.1. Genel Olarak	51
2.2. Delil Sistemleri	53
2.3. Delil Çeşitleri	55
2.3.1. Kesin Deliller (Kanuni Deliller).....	55
2.3.2. Takdiri Deliller	63
2.4. Delil İkamesi (Delile Dayanılması)	68
2.5. Delil İkame Yükü (Subjektif İspat Yükü)	71
2.5.1. Soyut Delil İkame Yükü	72
2.5.2. Somut Delil İkame Yükü	73
2.6. İspat Yükü ile Delil İkame Yükü Arasındaki Farklılıklar	73
2.7. Delil İkamesine İlişkin Öngörülen Usûlî Kesit	75
2.7.1. Delil İkamesine İlişkin Usûlî Kesit Öngörülmesinde Maksat.....	75

2.7.2.	Yazılı Yargılama Usûlünde Delil İkametine İlişkin Öngörülen Usûlî Kesit	79
2.7.2.1.	Yazılı Yargılama Usûlünde Tarafların İkinci Dilekçelerinde Delil İkameti Yapıp Yapamayacağı Sorunu	80
2.7.3.	Basit Yargılama Usûlünde Delil İkametine İlişkin Öngörülen Usûlî Kesit.....	84
2.8.	Delil İkamesinde Usûl ve Somutlaştırma Yükü	86
2.8.1.	Delil İkamelinin Süresi İçerisinde ve Usûlüne Uygun Bir Şekilde Yapılmamasının Hukuki Sonuçları	89
2.8.1.1.	Kanunda Öngörülen Usûlî Kesit İçerisinde Delil İkame Edilmemiş Olmasının Hukuki Sonuçları	89
2.8.1.2.	Delil İkamelinin Usûlüne Uygun Bir Şekilde Yapılmamasının Hukuki Sonuçları	93
2.8.2.	Delil İkametine İlişkin Öngörülen Usûlî Kesitin Sona Ermesi Durumunda Delillerin Hasredilmiş Sayılıp Sayılmayacağı Meselesi	98
3.	DELİLLERİN İBRAZİ (DELİLLERİN SUNULMASI).....	104
3.1.	Genel Olarak	104
3.2.	Delillerin İbrazına İlişkin Öngörülen Usûlî Kesit	106
3.2.1.	Delillerin İbrazına İlişkin Öngörülen Usûlî Kesite İlişkin Temel Kural	106
3.2.2.	Delillerin İbrazına İlişkin Öngörülen Usûlî Kesite İlişkin Temel Kuralın İstisnası	107
3.2.3.	Delil İbrazinin Süresi İçerisinde Yapılmaması Sebebiyle İkame Edilen Delilden Vazgeçilmiş Sayılacağı Hususu	112

İKİNCİ BÖLÜM

İLK DERECE YARGILAMASINDA SONRADAN DELİL GÖSTERİLMESİ

1.	SONRADAN DELİL GÖSTERİLMESİ, KAPSAMI VE MEDENİ USÛL HUKUKUNA HAKİM OLAN HAK, İLKE VE ÖDEVLER İLE İLİŞKİSİ.....	113
1.1.	Genel Olarak	113
1.2.	Sonradan Delil Gösterilmesi İmkanına Duyulan İhtiyaç ve Bu İmkanın Öngörülmesindeki Maksat	116
1.3.	Sonradan Delil Gösterilmesi Yasağının Kapsamı	120
1.3.1.	Sonradan Delil Gösterilmesi Yasağının Kapsamına Dahil Olmayan Haller.....	120
1.3.1.1.	Medeni Yargılamaya Hâkim Olan İlkeler Bakımından	121
1.3.1.2.	Delil Çeşitleri Bakımından	127
1.3.1.2.1.	Bilirkişi ve Keşif Delili Bakımından	127
1.3.1.2.2.	Ticari Defterler Bakımından	128
1.3.1.2.3.	Tanık Listesi Verilmesine İlişkin Değerlendirme.....	129
1.3.1.2.4.	Yemin Delili Bakımından Değerlendirme	132

1.3.1.3. Borcun İtfa Edildiğini İspata Yarayan Deliller (Borcu Söndüren Belgeler) Bakımından	134
1.3.1.4. İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı Kapsamında Yeni Vakıaların İleri Sürülmüş Olması Bakımından ...	147
1.3.1.5. Vakıalara ve Talep Sonucuna İlişkin Olmayıp Yargılamanın Devamında ve Yargılamanın İşleyişine İlişkin Gündeme Gelen Hallerin İspatı Bakımından	153
1.3.1.6. Süresi İçerisinde ve Usûlüne Uygun Bir Şekilde İkame ve İbraz Edilmiş Olan Delili İkmal Eden, Destekleyen, Teyit Eden, Tamamlayan ve Açıklayan Deliller Bakımından.....	155
2. SONRADAN DELİL GÖSTERİLMESİNİN MEDENİ USÛL HUKUKUNA HAKİM OLAN HAK, İLKE VE ÖDEVLER İLE İLİŞKİSİ	159
2.1. Teksif İlkesi ve Usûl Ekonomisi İlkesi Bakımından.....	159
2.2. Taraflarca Getirilme (Hazırlanma) İlkesi ve Re'sen Araştırma İlkesi Bakımından	161
2.3. Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi Bakımından	164
2.4. Adil Yargılanma Hakkı ve Hukuki Dinlenilme Hakkı Bakımından.....	175
2.5. Tarafların Dürüst Davranma Yükümlülüğü Bakımından.....	177
3. İLK DERECE YARGILAMASINDAKİ AŞAMALAR DOĞRULTUSUNDA SONRADAN DELİL GÖSTERİLMESİ (HMK M. 145)	180
3.1. Yazılı Yargılama Usûlünde Sonradan Delil Gösterilmesi.....	180
3.1.1. Dilekçeler Teatisi Aşamasında.....	180
3.1.2. Ön İnceleme Aşamasında.....	184
3.1.3. Tahkikat Aşamasında	192
3.1.4. Sözlü Yargılama ve Hüküm Aşamasında.....	198
3.2. Basit Yargılama Usûlünde Sonradan Delil Gösterilmesi	200
3.3. Kanun Yolu Aşamasından Sonra İlk Derece Mahkemesi Tarafından Yürütülen Tahkikat Aşamasında Sonradan Delil Gösterilmesi.....	202
4. İLK DERECE YARGILAMASINDA SONRADAN DELİL GÖSTERİLMESİNİN ŞARTLARI ...	211
4.1. Genel Olarak	211
4.2. HMK m. 145/1, c. 2 Hükümünde Öngörülen Şartlar	213
4.2.1. Sonradan Delil Gösterilmesi Talebinin Yargılamayı Geciktirme Amacı Taşımaması	214
4.2.2. Delilin Süresi İçerisinde İleri Sürülememesinin İlgili Tarafın Kendi Kusurundan Kaynaklanmaması	216
4.2.2.1. Sonradan Delil Gösterilmesi İhtiyacını Doğurabilecek İhtimaller.....	219
4.2.2.1.1. Delilin Yargılamanın İlerleyen Aşamalarında Varlık Kazanmış Olması.....	220

4.2.2.1.2.	Mevcut Olan Delilin Varlığından Tarafın Sonradan Haberdar Olması	223
4.2.2.1.3.	Mevcut Olan ve Tarafın Haberdar Olduğu Delilin Tarafın Hâkimiyetinde Olmaması	226
4.2.2.1.4.	Haklı Bir Gerekçe ile İlgili Delilin İkame ve İbraz Edilmesine Henüz İhtiyaç Duyulmamış Olması	229
4.2.2.1.5.	Taraf Değişikliği Nedeniyle Üçüncü Bir Kişinin Yargılamanın İlerleyen Aşamalarında Davanın Tarafı Haline Gelmesi	236
4.2.3.	HMK m. 145/1, c. 2 Hükmünde Öngörülen Şartlara İlişkin İspat Ölçüsü ...	238
4.3.	Kanunun Sair Hükümlerinden Kaynaklanan Şartlar	240
4.3.1.	Sonradan Delil Gösterilmesine İlişkin Talebin Bulunması	240
4.3.1.1.	Sonradan Delil Gösterilmesi Talebinde Bulunabilecek Kimseler ...	244
4.3.1.1.1.	Davada Temsil Bakımından Sonradan Delil Gösterilmesi Talebi	244
4.3.1.1.2.	Dava Arkadaşlığı Bakımından Sonradan Delil Gösterilmesi Talebi	247
4.3.1.1.3.	Davaya Müdahale Bakımından Sonradan Delil Gösterilmesi Talebi	248
4.3.1.1.4.	Taraf Değişikliği Bakımından Sonradan Delil Gösterilmesi Talebi	253
4.3.1.2.	Sonradan Delil Gösterilmesi Talebinde Usûl ve Zaman	258
4.3.1.3.	Sonradan Delil Gösterilmesine İlişkin Birden Fazla Kez Talepte Bulunulup Bulunulamayacağı Hususu	263
4.3.2.	Somutlaştırma Yükünün Yerine Getirilmesi	264
4.3.3.	İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağına Aykırılık Teşkil Etmemesi	267
4.3.4.	Senetle İspat ve Senede Karşı Senetle İspat Kuralına Aykırılık Teşkil Etmemesi	272
4.3.5.	Taraflar Arasında Delil Sözleşmesi Bulunması Halinde Sözleşmeye Aykırılık Teşkil Etmemesi	277
4.3.6.	Sonradan Delil Gösterilmesi Belirli Bir Delilden Vazgeçme Sonucunu Doğurması İhtimalinde Karşı Tarafın Açık Muvafakati	280
4.3.7.	Sonradan İkame ve İbraz Edilecek Delilin Hukuka Aykırı Yollardan Elde Edilmemiş Olması	280
4.3.8.	Delil Avansının Yatırılması	282
4.3.9.	Sonradan Delil Gösterilmesi Talebine İlişkin Hâkimin İzni	284
4.3.9.1.	Sonradan Delil Gösterilmesi Talebine İlişkin İnceleme	291
4.3.9.2.	Sonradan Delil Gösterilmesi Talebine İlişkin Tesis Edilebilecek Kararlar	295

4.3.9.2.1. Sonradan Delil Gösterilmesi Talebinin Kabulü Kararı	296
4.3.9.2.2. Sonradan Delil Gösterilmesi Talebinin Reddi Kararı	298
4.3.9.3. Sonradan Delil Gösterilmesi Talebine İlişkin Kararlara Karşı Kanun Yolu	299
4.3.9.3.1. Sonradan Delil Gösterilmesi Talebinin Kabulü Kararına Karşı Kanun Yolu	299
4.3.9.3.2. Sonradan Delil Gösterilmesi Talebinin Reddi Kararına Karşı Kanun Yolu	301

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KANUN YOLU AŞAMALARINDA YENİ DELİL İKAMESİ VE İBRAZİ

1. GENEL OLARAK	307
2. İSTİNAF KANUN YOLU AŞAMASINDA YENİ DELİL İKAMESİ VE İBRAZİ.....	308
2.1. Genel Olarak İstinaf Kanun Yolu	308
2.2. İstinaf Aşamasında Gerçekleştirilen Denetimin Kapsamı.....	309
2.3. İstinaf Aşamasında Yeni Dava Malzemesi Getirilmesi Yasağı.....	311
2.3.1. İstinaf Aşamasında Yeni Vakıaların Getirilmesi Yasağı	312
2.3.1.1. İstinaf Aşamasında Re’sen Nazara Alınacak Hususlar	313
2.3.1.2. İstinaf Aşamasında İslah ve Karşı Tarafın Açık Muvafakati	314
2.3.1.3. İlk Derece Yargılamasından Sonra veya İstinaf Aşaması Devam Ederken Meydana Gelen Vakıalar.....	316
2.3.1.4. HMK m. 357/3 Hükmünde Öngörülen İstisnanın Vakıalar Bakımından Değerlendirilmesi.....	322
2.3.1.5. İstinaf Aşamasında İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağının Kapsamına Girmeyen Diğer Haller	324
2.3.1.6. İstinaf Aşamasında Yeni Vakıa Getirilmesi Yasağı ile Yeni Delil Getirilmesi Yasağı Arasındaki İlişki	327
2.3.2. İstinaf Aşamasında Yeni Delil Getirilmesi Yasağı.....	329
2.3.2.1. HMK m. 145 Hükmü ile İstinaf Aşamasında Yeni Delil Getirilmesi Yasağı Arasındaki İlişki	330
2.3.2.2. İstinaf Aşamasında Yeni Delil Kavramının Kapsamı.....	335
2.3.2.3. İstinaf Aşamasında Yeni Delil Getirilmesi Yasağının İstisnaları	337
2.3.2.3.1. İstinaf Aşamasında Re’sen Nazara Alınacak Deliller	338
2.3.2.3.2. İlk Derece Yargılamasında Usûlüne Uygun Bir Şekilde İleri Sürülmesine Rağmen İncelenmeden Reddedilen Deliller	342
2.3.2.3.3. Mücbir Bir Sebep İleri Sürülmesine Olanak Bulunmayan Deliller	346

2.3.2.3.3.1. Mücbir Sebep Kavramı ve Medeni Usûl Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi	347
2.3.2.3.3.2. HMK m. 357/3 Hükümünün Kusur Çeşitleri Bakımından Değerlendirilmesi	351
2.3.2.3.3.3. HMK m. 357/3 Hükümünde Öngörülen “Mücbir Sebep” Kavramının Kapsamına Girebilecek İhtimaller	353
2.3.2.3.3.3.1. İlk Derece Yargılamasında Erişim Sağlanamayıp Ancak İstinaf Aşamasında Erişim Sağlanabilen Deliller	353
2.3.2.3.3.3.2. İlk Derece Yargılamasından Sonra Varlık Kazanmış Olan veya Daha Önce Varlık Kazanmış Olmakla Birlikte Tarafın Varlığından İlk Derece Yargılamasından Sonra Haberdar Olduğu Deliller.....	355
2.3.2.3.4. Borcun İtfa Edildiğini İspata Yarayan Deliller (Borcu Söndüren Belgeler) Bakımından Değerlendirme	357
2.3.2.4. İstinaf Aşamasında Yeni Delil İleri Sürülmesinde Usûl ve Zaman	362
3. TEMYİZ KANUN YOLU AŞAMASINDA YENİ DELİL İKAMESİ VE İBRAZİ.....	365
3.1. Genel Olarak Temyiz Kanun Yolu	365
3.2. Temyiz Aşamasında Gerçekleştirilen Denetimin Kapsamı ve İstinaf Aşaması ile Mukayesesi	366
3.3. Temyiz Aşamasında Yeni Dava Malzemesi Getirilememesi Kuralı	368
3.3.1. Temyiz Aşamasında Yeni Vakıaların Getirilememesi Kuralı	370
3.3.2. Temyiz Aşamasında Yeni Delil Getirilememesi Kuralı	374
3.3.2.1. Re’sen Nazara Alınacak Deliller	377
3.3.2.2. İstinaf Aşamasının Tamamlanmasından Sonra Varlık Kazanan veya Sonradan Erişim Sağlanabilen Deliller Bakımından Değerlendirme	378
3.3.2.3. Borcun İtfa Edildiğini İspata Yarayan Deliller (Borcu Söndüren Belgeler) Bakımından Değerlendirme	384
3.3.3. HMK m. 369/4 Hükümüne İlişkin Değerlendirme	391
4. YARGILAMANIN İADESİ AŞAMASINDA YENİ DELİL İLERİ SÜRÜLMESİ.....	394
4.1. Genel Olarak Yargılamanın İadesi Kanun Yolu	394
4.2. Yargılamanın İadesi Yolunda Yeniden Yargılama Yapılması ve Kapsamı	394
4.3. Yargılamanın İadesi Davasında Yeniden Yargılama Yapılması Halinde Yeni Dava Malzemesi Getirilmesi	396

4.4. Sonradan Delil Gösterilmesi Bakımından Önem Arz Eden Bir Yargılamanın İadesi Sebebi Olarak HMK m. 375/1, (ç) Hükmü.....	399
4.4.1. Sonradan Elde Edilen Bir Belge Bulunması	400
4.4.2. Belgenin Hükmün Verilmesinden Sonra Elde Edilmesi	401
4.4.3. Hükmün Verilmesinden Sonra Elde Edilen Belgenin İlk Derece Yargılamasında Mevcut Olması.....	405
4.4.4. Belgenin Aleyhine Hüküm Verilen Tarafın Elinde Olmayan Sebeplerle Elde Edilememiş Olması.....	407

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONRADAN DELİL GÖSTERİLMESİ YASAĞININ MEDENİ USÛL HUKUKUNDAKİ SAİR MÜESSESELER VE ÖZEL DURUMLAR İLE İLİŞKİSİ

1. SONRADAN DELİL GÖSTERİLMESİ YASAĞININ İDDİA VE SAVUNMANIN GENİŞLETİLMESİ VE DEĞİŞTİRİLMESİ YASAĞI İLE İLİŞKİSİ	409
2. SONRADAN DELİL GÖSTERİLMESİ YASAĞININ ISLAH VE KARŞI TARAFIN AÇIK MUVAFAKATI İLE İLİŞKİSİ	414
3. SONRADAN DELİL GÖSTERİLMESİNİN CEVAP DİLEKÇESİ VERİLMEMESİ İLE İLİŞKİSİ	423
3.1. Cevap Dilekçesi Vermeyen Davalının Savunmasını Dayandırdığı Vakıalarını İleri Sürmesi	427
3.2. Cevap Dilekçesi Vermeyen Davalının Delil İleri Sürmesi	431
3.3. Cevap Dilekçesi Verilmemesi ile Borcu Söndüren Belgeler Arasındaki İlişki	437
3.4. Cevap Dilekçesi Verilmemesi ile Eski Hale Getirme (Hali Sabıka İrca) Kurumu Arasındaki İlişki ve Bu İlişkinin Sonradan Delil Gösterilmesi Yasağına Tesiri.....	439
4. SONRADAN DELİL GÖSTERİLMESİ İMKANININ YEMİN DELİLİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	441
5. SONRADAN DELİL GÖSTERİLMESİNİN GÖREVSİZLİK VEYA YETKİSİZLİK KARARI ÜZERİNE DOSYANIN GÖREVLİ VEYA YETKİLİ MAHKEMEYE GÖNDERİLMESİ İLE İLİŞKİSİ	446
6. SONRADAN DELİL GÖSTERİLMESİNİN DAVANIN AÇILMAMIŞ SAYILMASI İLE İLİŞKİSİ	450
7. SONRADAN DELİL GÖSTERİLMESİNİN ANLAŞMALI BOŞANMANIN ÇEKİŞMELİ HALE GELMESİ İLE İLİŞKİSİ	453
SONUÇ.....	459
KAYNAKÇA	467

KISALTMALAR

ABD	:	Ankara Barosu Dergisi
AD	:	Adalet Dergisi
AHF	:	Ankara Hukuk Fakültesi
Alman MUK	:	Alman Medeni Usûl Kanunu
ASBÜHFD	:	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜHFD	:	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBFD	:	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
bkz.	:	Bakınız
Bsk.	:	Baskı
BÜHFD	:	Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
c.	:	Cümle
C.	:	Cilt
çev.	:	Çeviren
der.	:	Derleyen
DEÜHFD	:	Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
dn.	:	Dipnot
DÜHFD	:	Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
E.	:	Esas
E.T.	:	Erişim Tarihi
GÜHFD	:	Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HFD	:	Hukuk Fakültesi Dergisi
HMK	:	6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HUMK	:	1086 sayılı Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu
İBD	:	İstanbul Barosu Dergisi
İHM	:	İstanbul Hukuk Mecmuası
İİK	:	2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu

İşviçre MUK	: İşviçre Medeni Usûl Kanunu
İÜHFİM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İÜMHAD	: İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi
K.	: Karar
karş.	: Karşılaştırınız
m.	: Madde
MİHBİR	: Türk Medeni Usûl ve İcra İflas Hukukçuları Birliği
MİHDER	: Medeni Usûl ve İcra İflas Hukuku Dergisi
MÜHFD	: Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
örn.	: Örneğin
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SDÜHFD	: Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
ss.	: Sayfa Aralığı
SÜHFD	: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
T.	: Tarih
TAA	: Türkiye Adalet Akademisi
TAAD	: Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBBD	: Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TBK	: 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu
TMK	: 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu
TTK	: 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu
vd.	: ve diğerleri
Y.	: Yıl
ZÜHFD	: Zirve Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

GİRİŞ

Medeni usûl hukukunda yargılama faaliyeti, esas itibariyle davacı tarafın mahkemede ileri sürdüğü talep sonucunu dayandırdığı maddi vakıaların, bu talep sonucunu haklı kılabilecek hukuki düzenlemelerde düzenlenen koşul vakıalar ile örtüşüp örtüşmediğinin tespit ve tayininden ibarettir. Başka bir deyişle, tarafların hukuk kurallarının kendisi lehine ihdas ettiği subjektif haktan faydalanabilmesi için söz konusu hukuk kurallarında öngörülmüş olan olumlu veya olumsuz koşul vakıaların dış dünyada somut olarak meydana gelmiş olması gerekir. Dolayısıyla söz konusu hukuk kuralları, ancak dış dünyada meydana gelen maddi vakıalar ve hukuki düzenlemelerde genel ve soyut bir şekilde öngörülmüş koşul vakıaların birbiri ile örtüşmesi sonucunda uygulanabilecektir. Ancak maddi vakıalar ile koşul vakıaların birbirleriyle örtüşüp örtüşmediğinin tespit ve tayininden evvel davanın sebebini oluşturan maddi vakıaların dış dünyada gerçekten meydana gelip gelmediğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla lehine karar verilmesini sağlamak isteyen tarafların uyuşmazlığın çözümünde etkili olabilecek ve taraflar arasında çekişmeli olan maddi vakıaları ispat etmesi gerekmektedir. Bu ispat faaliyeti gerçekleştirilmezse söz konusu hukuk kuralı uyarınca ilgili taraf lehine hüküm tesis edilemeyecektir.

Esasen ispat edilmeyen veya edilemeyen bir vakıa, hukuk düzeni bakımından dış dünyada hiç meydana gelmemiş bir vakıadan farkı olmayacaktır (Idem est non esse et non probari = non esse et non probari sunt unum et idem). Nasıl ki, bir kimse meydana gelmeyen bir vakıaya dayanarak kendi lehine sonuç elde edemeyecekse aynı şekilde ispatlanamamış bir vakıaya dayanmak suretiyle de kendi lehine sonuç elde edemeyecektir. Bu sebeptir ki, maddi hukuk kurallarının kişilere tanıdığı subjektif haklardan beklenen faydanın ve bu haklar uyarınca mahkemelerden talep edilen hukuki himayenin sağlanabilmesi için dış dünyada meydana gelen maddi vakıalara ilişkin yapılacak olan ispat faaliyeti yargılama süreci bakımından oldukça öneme sahiptir. Dolayısıyla hukuk düzeninde kişilere subjektif hakların tanınması kadar bu haklara ilişkin ispat hakkının tanınması da oldukça önemlidir. Nitekim ispat hakkı, kişilerin sahip oldukları subjektif hakların hukuk düzeni içerisinde anlam ve işlevsellik

kazanmasının en önemli unsurlarından birisini oluşturmaktadır. Dolayısıyla ispat hakkı tanınmayan subjektif bir hak, hukuk düzeni tarafından hiç öngörülmemiş subjektif haktan farksız ve salt normatif bir düzenleme ibaret olacaktır.

Yargılama hukuku bakımından bu denli öneme sahip olan ispat hakkı ise ancak ispat aracı olan deliller aracılığıyla kullanılabilir. Zira deliller, esas itibarıyla dış dünyada meydana gelen maddi vakıaların yargılama faaliyetine yansıtılmasına ve söz konusu vakıalara ilişkin hâkimin zihninde kanaat oluşturulmasına hizmet etmektedir. Bu doğrultuda *“ispat aracı olan delillerin davadan üstün olduğu”* ise yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkacaktır.

Şekli bir hukuk disiplini olan medeni yargılama hukukunda ise dava malzemesinin henüz davanın en başında toplanmasını ve böylelikle yargılamanın makul sürelerde neticelendirilmesini sağlamaya yönelik gündeme gelen teksif ilkesi ve yargılamanın sürüncemede bırakılmadan en çabuk, basit ve en az maliyetli bir şekilde yürütülmesine hizmet eden usûl ekonomisi ilkeleri doğrultusunda delil ikamesi ve ibrazı şeklindeki taraf usûl işlemleri süre bakımından birtakım sınırlandırmalara tabi tutulmuştur. Gerçekten de Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun ispat teorisinde tarafların delillerini kural olarak davanın en başında ikame ve ibraz etmek zorunda oldukları öngörülmüş (HMK m. 119, m. 121 ve m. 129) ve kanunda belirtilen sürelerden sonra delil ikamesi ve ibrazı, kural olarak yasaklanmıştır. Nitekim HMK m. 145/1, c. 1 hükmünde *“Taraflar, Kanunda belirtilen süreden sonra delil gösteremezler.”* düzenlemesi yer verilmek suretiyle dava malzemesi olan deliller bakımından açıkça ve ayrıca *sonradan delil gösterilmesi yasağı* öngörülmüştür. Teksif ilkesi ve usûl ekonomisi ilkesinin doğal bir uzantısını oluşturan sonradan delil gösterilmesi yasağı ise bu yönüyle ispat hakkının süre bakımından sınırlandırılması mahiyetindedir.

Teksif ilkesi ve usûl ekonomisi ilkesine hizmet etmek amacıyla öngörülen sonradan delil gösterilmesi yasağının mutlak suretle uygulanması ve herhangi bir istisnaya konu olmaması ise ispat hakkına ilişkin birtakım sakıncaları gündeme getirebilecektir. Şöyle ki, ispat hakkı, esas itibarıyla Anayasa’da öngörülen hak arama özgürlüğü ve adil yargılanma hakkının ayrılmaz bir parçası olan hukuki dinlenme hakkının alt unsurlarından en önemlileri arasındadır. Dolayısıyla ispat hakkına ilişkin öngörülen sınırlandırmaların kapsamının isabetli bir şekilde belirlenmesi ol-

dukça önemlidir. İspat hakkının gerektiği gibi kullanılmaması veya hakkın özünü zedeleyecek derecede sınırlandırılması, hak arama özgürlüğünün ve bu özgürlüğün doğal bir uzantısı olan hukuki dinlenilme hakkının ve akabinde hakkaniyete uygun ve adil yargılanma hakkının ihlali niteliğinde olabilecektir. Bu sebeple, ispat hakkının anayasal hak niteliği ve diğer anayasal haklar ve uluslararası normlarla arasındaki doğal bağlantısı nazara alındığında bu hakka ilişkin sınırlandırmaların hakkın özünü zedeleyecek nitelikte olmaması ve kati bir uygulama alanına sahip olmaması gerektiği göz ardı edilmemelidir. İşte tam bu sebeple ispat hakkına süre bakımından getirilen bu sınırlandırmayı hafifletecek, bu sınırlandırmanın katılığını yumuşatacak ve bu suretle ispat hakkının kapsamını genişletecek birtakım istisnalar, HMK m. 145/1, c. 2 hükmünde düzenlenmiştir. Gerçekten de mezkûr hükümde *“Ancak bir delilin sonradan ileri sürülmesi yargılamayı geciktirme amacı taşımıyorsa veya süresinde ileri sürülememesi ilgili tarafın kusurundan kaynaklanmıyorsa, mahkeme o delilin sonradan gösterilmesine izin verebilir.”* düzenlemesine yer verilmesi suretiyle sonradan delil gösterilmesi yasağının ispat hakkına ilişkin süre bakımından öngördüğü sınırlandırmanın meydana getirebileceği muhtemel sakıncalar bertaraf edilmeye çalışılmıştır.

Sonradan delil gösterilmesi yasağına ilişkin istisnai bir düzenlemenin öngörülmesi ve taraflara belirli şartlar doğrultusunda sonradan delil ikame ve ibraz etmek suretiyle iddia ve savunmalarını ispat etme imkânının tanınması kanaatimizce oldukça isabetli bir düzenlemedir. Zira adil yargılanma hakkı, yalnızca yargılamanın makul sürede neticelenmesine hizmet eden teksif ilkesi ve usûl ekonomisi ilkesini kapsamamakta, aynı zamanda hak arama özgürlüğünü, hukuki dinlenilme hakkını ve ispat hakkını da bünyesinde barındırmaktadır. Dolayısıyla teksif ilkesi ve usûl ekonomisi ilkesi uyarınca elde edilecek menfaat ile ispat hakkı bakımından gündeme gelen hak arama özgürlüğü ve hukuki dinlenilme hakkı uyarınca gündeme gelen menfaat arasında makul bir dengenin kurulması gerekmektedir. Belirli şartların sağlanması koşuluyla hâkimin izni ile sonradan delil ikame ve ibrazına imkân tanınması ise tam olarak bu dengenin kurulmasına ve korunmasına hizmet etmektedir. Bu yönüyle sonradan delil gösterilmesi imkânının, anayasal bir hak mahiyetindeki ispat hakkının süre bakımından sınırlandırılmasının muhtemel sakıncalarını bertaraf edebilecek etkiye sahip olacağı açıktır.

Ancak sonradan delil gösterilmesi yasağına ilişkin öngörülmüş olan bu istisnanın oldukça esnek bir şekilde uygulanması da yukarıda belirtti-

len dengeyi aksi yönde bozabilecektir. Zira herhangi bir şarta tabi kılınmaksızın her ihtimalde sonradan delil ikamesi ve ibrazına izin verildiği ve imkân tanındığı taktirde bu kez teksif ilkesinin ve bu doğrultuda öngörülmuş olan sonradan delil gösterilmesi yasağının herhangi bir ehemmiyeti, işlevi ve manası kalmayacaktır. Bu doğrultuda sonradan delil gösterilmesi imkânının kapsamı ve şartları da tam anlamıyla ortaya konulması ve hâkimin de HMK m. 145/1, c. 2 hükmünü bu kapsam ve şartlar doğrultusunda titizlikle uygulaması gerekmektedir. İspat hakkının medeni yargılamadaki ehemmiyeti ve delillerin davadan üstün olduğu gerçeği ise HMK m. 145/1, c. 1 hükmünde öngörülen sonradan delil gösterilmesi yasağının ve HMK m. 145/1, c. 2 hükmünde bu yasağa ilişkin öngörülmuş olan istisnai düzenlemenin bu çalışma kapsamında detaylıca incelenmesi ihtiyacını doğurmuştur.

“Medeni Usûl Hukukunda Sonradan Delil Gösterilmesi” başlıklı bu çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızda esas itibariyle delil ikamesi ve ibrazı şeklindeki taraf usûl işlemlerinin hangi usûlî kesitler içerisinde yapılması gerektiği, sonradan delil gösterilmesi yasağı, bu yasağın kapsamı, bu yasağın istisnası olarak öngörülmuş olan hâkimin izni ile sonradan delil gösterilmesi imkânı, bu imkânın şartları, sonradan delil gösterilmesinin yargılamanın çeşitli aşamalarındaki görünümleri ve en nihayetinde medeni usûl hukukundaki sair müesseseler ve özel durumlar ile ilişkisi ele alınmıştır.

Çalışmamızın ilk bölümünde öncelikle ispat hukukuna ilişkin temel kavramlar, ispat hakkı, ispatın konusu ve ispat hukukuna ilişkin yükler inceleme konusu yapılmıştır. Akabinde ise deliller, delil sistemleri ve delil çeşitlerine değinilmeye çalışılmıştır. Ayrıca delil ikamesi ve ibrazı şeklindeki taraf usûl işlemlerine ilişkin hükümler, bu usûl işlemlerinin hangi usûlî kesit içerisinde yapılması gerektiği ve bu hususa ilişkin kanunda öngörülen süreler ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise esas itibariyle ilk derece yargılamasında sonradan delil gösterilmesi yasağı tasrih edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda ilk planda sonradan delil gösterilmesi yasağının kapsamı tespit edilmeye ve yargılamaya hâkim olan hak, ilke ve ödevler ile arasındaki bağlantısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. HMK m. 145/1, c. 2 hükmünde öngörülen sonradan delil gösterilmesi imkânı ise ilk derece mahkemesindeki yargılama aşamaları doğrultusunda yazılı yargılama usûlü ve basit yargılama usûlü bakımından ayrı ayrı ele alınmıştır. Akabinde ise

sonradan delil gösterilmesinin şartları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda HMK m. 145/1, c. 2 hükmünde açıkça öngörülen şartlar ve kanunun sair hükümlerinden kaynaklanan şartlar ayrı ayrı değerlendirme konusu yapılmıştır. Bu bölümün en sonunda ise sonradan delil gösterilmesine ilişkin hâkimin yapacağı inceleme, verebileceği kararlar ve bu kararlara karşı başvurulabilecek kanun yolları ele alınmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde kanun yolu aşamalarında yeni delil ikamesi ve ibrazı meselesi incelenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda istinaf kanun yolu, temyiz kanun yolu ve yargılamanın iadesi kanun yolu ayrı ayrı ele alınmıştır.

Çalışmamızın en nihayetinde ise sonradan delil gösterilmesi yasağının medeni usûl hukukundaki sair müesseseler ve özel durumlar ile ilişkisi inceleme konusu yapılmıştır.

